

Andrzej Legendziewicz*

orcid.org/0000-0002-9228-296X

Daria Dobrasiak**

orcid.org/0000-0002-4235-4670

Zespół pałacowo-klasztorny w Otyńiu od połowy XV do schyłku XVIII wieku

Palace and Monastery Complex in Otyń from the Mid-Fifteenth to the End of the Eighteenth Century

Słowa kluczowe: architektura, gotyk, renesans, barok, klasztor, kościół, Otyń, Śląsk, konserwacja ruin

Keywords: architecture, Gothic, Renaissance, Baroque, monastery, church, Otyń, Silesia, ruin conservation

Wprowadzenie

Otyń (niem. Deutsch-Wartenberg) znajduje się w zachodniej Polsce, około 30 km na wschód od Zielonej Góry. Założono go na lewym brzegu Odry, w punkcie, gdzie szlak handlowy z Wrocławia do Frankfurtu zbliża się do koryta rzeki. W południowo-wschodnim narożniku ośrodka lokacyjnego znajdują się ruiny założenia rezydencjonalno-klasztornego. Powstało ono w miejscu zamku książęcego, który w XV w. przeszedł w ręce możnych rodów – Zabeltitzów, a następnie Rechenbergów. Rezydencję w połowie XVII w. przejęli jezuici i przekształcili ją w klasztor. U schyłku XVIII w. majątek nabył książę żagański Piotr Biron. Celem niniejszego artykułu jest omówienie przemian architektury zespołu i próba datowania ich etapów na podstawie analizy wzmianek źródłowych, detalu oraz technologii budowy.

Opis zespołu

Zespół pałacowo-klasztorny znajduje się w parku położonym na południowy wschód od otyńskiego Rynku. Założenie ma układ czteroskrzydłowy, rozplanowany

Introduction

Otyń (German: Deutsch-Wartenberg) is located in western Poland, approximately 30 km east of Zielona Góra. It was founded on the left bank of the Oder River, in the place where the trade route from Wrocław to Frankfurt was approaching the river. In the southeast corner of the settlement, there are ruins of a residential and monastic complex. It was built on the site of a princely castle, which in the fifteenth century passed into the hands of the powerful Zabeltitz family, and later the Rechenberg family. In the mid-seventeenth century, the Jesuits took over the residence and transformed it into a monastery. In the late eighteenth century, the estate was acquired by Peter Biron, the Duke of Żagań. The purpose of this article is to discuss the architectural transformations of the complex, and to date the stages of its construction based on an analysis of historical sources, architectural details, and construction technology.

Description of the complex

The palace and monastery complex is located in a park southeast of the Market Square. It has a four-wing

* dr hab. inż. arch., prof. uczelni, Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej

** mgr inż. arch., Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej

* *D.Sc. Ph.D. Eng. Arch., University Professor, Faculty of Architecture, Wrocław University of Science and Technology*

** *M.Sc. Eng. Arch., Faculty of Architecture, Wrocław University of Science and Technology*

wokół wewnętrznego dziedzińca. W narożniku północno-zachodnim znajduje się dawna kaplica.

Budynki założenia są obecnie w stanie częściowej ruiny, z mocno zdegradowanymi tynkami oraz pozbawione dachów. Pierwotnie były one podpiwniczone, trzykondygnacyjne, z dachami wielospadowymi. Skrzydło północne ukształtowano nieregularnie. W centrum założenia umieszczono budynek bramny ze sklepionym przejazdem, izbą straży oraz schodami. Na piętrze rozplanowano trzy pomieszczenia, z których wschodnie nakryto sklepieniem, a dwa zachodnie – stropami. Czterooosiowe elewacje frontową i tylną zakomponowano z otworem przejazdu w osi zachodniej. Od zachodu do bramy przylega kaplica o układzie salowym, trójpłaszczyznowym, z wydzielonym wielobocznym prezbiterium. Elewacje ukształtowano w wielkim porządku z pilastrami korynckimi. Między nimi zakomponowano parę półkolistych okien, z których górne ma fantazyjnie ukształtowany naczółek. Wejście umieszczono w środkowej osi trójosiowej fasady. Na wschód od przejazdu założono jednotraktowe skrzydło o sześciu osiach. Jego wnętrza nakrywały stropy.

Dziedziniec od wschodu zamyka skrzydło w układzie półtoratraktowym, z korytarzem od zachodu. Wnętrza traktu zewnętrznego mają widoczne relikty podziału na jedenaście pomieszczeń ze stropami. W piwnicach korytarz i komory nakrywają częściowo zachowane sklepienia krzyżowe. Elewację wschodnią zakomponowano jako szesnastoosiową, a dziedzińcową jako dwunastoosiową, z wejściem w szóstej osi, licząc od północy. Od południa dziedziniec zamykało skrzydło jednotraktowe z nieregularnie rozmieszczonymi oknami. Jego układ pozostaje w znacznym stopniu zatarty ze względu na zniszczenie budowli.

Skrzydło zachodnie założono w układzie półtoratraktowym, z korytarzem od wschodu oraz pomieszczeniami od południa i zachodu. Sale traktu tylnego nakryto sklepieniami zwierciadlanymi, a korytarze – krzyżowymi. Kompozycję dziewięcioosiowej elewacji dziedzińcowej tworzą arkady w przyziemiu oraz prostokątne okna z naczółkiem na piętrze, ujęte w pilastry w wielkim porządku z głowicami o proporcjach jak w porządku korynckim. Trzynastoosiową elewację zachodnią ukształtowano w podziale horyzontalnym, z gzymsami silnie akcentującymi podział na piętra. Podstawę stanowił gładki cokół z niewielkimi oknami rozmieszczonymi w osiach. Na parterze zakomponowano prostokątne okna ujęte w zdwojone pilastry jońskie, a na piętrze okna z fantazyjnie ukształtowanymi naczółkami i pilastrami korynckimi bez głowic (ryc. 1).

Analiza źródeł i stan badań

Najstarsza wzmianka o Otyniu pochodzi z dokumentu wystawionego 2 lutego 1323 r. przez księcia Henryka IV Wiernego [*Regesten zur schlesischen Geschichte* 1898, nr 4250]. W dokumencie z 9 maja 1329 r. zamek wymieniany jest pośród civitatibuss ac castris [*Lehns*

layout that is arranged around an internal courtyard. A former chapel is located in the northwest corner.

The buildings are currently roofless and in partial ruin, with severely degraded plasterwork. Originally, they were three-story structures with basements and multi-pitched roofs. The northern wing is irregularly shaped. The centrally located gatehouse contains a guard room, stairs, and a vaulted passageway. The first floor has three rooms, with the eastern ones being covered with a vault. The four-axis front and rear facades are designed with a passageway opening on the western axis. Adjacent to the gatehouse is a chapel with a three-bay hall layout and a separate polygonal chancel. The facades of the chapel are designed in the Grand Order with Corinthian pilasters. Between them, there is a pair of semicircular windows, with the upper one having a fancifully shaped pediment. The entrance is placed in the central axis of the three-axis facade. A single-bay wing with six axes is constructed to the east of the passageway. Its interiors were covered with ceilings.

The courtyard is closed in the east with a wing that has a one-and-a-half-bay layout and a corridor to the south. The interiors of the outer bay contain visible relics of being divided into eleven rooms with ceilings. In the basement, the corridor and chambers are covered with partially preserved groin vaults. The eastern facade was designed to have sixteen axes, while the courtyard facade had twelve axes with the entrance being located in the sixth axis (counting from the north). In the south, the courtyard was closed by a single-bay wing with irregularly arranged windows. Its layout remains largely obscured due to the destruction of the building.

The western wing had a one-and-a-half-bay layout, with a corridor in the east and rooms in the south. The rooms of the rear bay were covered with cove vaults, and the corridors with groin vaults. The nine-axis courtyard facade had arcades on the ground floor and rectangular windows with pediments on the first floor. The arcades and windows were framed by pilasters, which were designed in the Grand Order with Corinthian proportions. In turn, the thirteen-axis western facade had a horizontal division, with cornices that strongly emphasized the division into floors. There was a smooth plinth with small windows (arranged in the axes) at the bottom of the facade. The ground floor had rectangular windows framed by double Ionic pilasters, whereas the first floor had fancifully shaped pediments and Corinthian pilasters without capitals (Fig. 1).

Source analysis and the state of research

The oldest mention of Otyń comes from a document issued on February 2, 1323, by Duke Henry IV the Faithful [*Regesten zur schlesischen Geschichte* 1898, no. 4250]. In a document dated May 9, 1329, the castle is mentioned among the civitatibuss ac castris [*Lehns und Besitzurkunden Schlesiens* 1881, p. 130]. In 1443, the owner of the stronghold was Sigismund Zabeltitz

Ryc. 1. Otyń: A) kaplica, B) skrzydło zachodnie, widok od zachodu, C) skrzydło wschodnie, widok od południa; fot. A. Legendziewicz, D. Dobrasiak

Fig. 1. Otyń: A) chapel, B) west wing, view from the west, C) east wing – view from the south; photo by A. Legendziewicz, D. Dobrasiak

und Besitzurkunden Schlesiens 1881, s. 130]. Właścicielem warowni w 1443 r. był Sigismund Zabeltitz [Sickel 1820, s. 3]. W 1482 r., po uwięzieniu jego synów: Caspara, Brunona i Christopha, budowlę przejął książę Jan II Żagański [Lucae 1689, s. 1020]. Król Czech Ludwik Jagiellończyk w 1516 r. sprzedał zamek Hansowi i Nickelowi Rechenbergom [APZG, sygn. 1710; *Codex Diplomaticus Silesiae* 1908, s. 100]. W rękach rodu Rechenbergów Otyń pozostał do 1610 r. – do dnia śmierci Johanna Georga, ostatniego męskiego właściciela zamku [Sickel 1820, s. 30–35; Andrzejewski 2012, s. 73–77]. Dobra otyńska odziedziczyła jego siostra Helena Sprintzenstein [Sickel 1820, s. 30–35; Andrzejewski 2012, s. 73–74]. Na mocy testamentu zmarłego w 1638 r. Johanna Ernsta Sprintzensteina (męża Heleny) oraz jego drugiej żony Eleonory, zamek w 1649 r. przejęli jezuiti [Sickel 1820, s. 151–152]. Między rokiem 1652 a 1654 prowadzono w nim prace adaptacyjne oraz remontowe na dachu wieży [Hoffmann 1931, s. 181]. Dwie górne kondygnacje skrzydła głównego rozebrano w 1671 r., a w sześć lat później powstała kaplica [Hoffmann 1931, s. 181]. W latach 1680–1681 przebudowano skrzydła zachodnie i wschodnie, rozebrano wieżę oraz „dach włoski, który nie pasuje do naszych okolic” [Hoffmann 1931, s. 188].

7 kwietnia 1702 r. wybuchł pożar, który spopielił zabudowania zamkowe [Hoffmann 1931, s. 162–164]. 8 maja 1703 r. wmurowano kamień węgielny pod budowę kaplicy, którą ukończono dwa lata później [Hoffmann 1931, s. 163]. Odbudowę zamku według

[Sickel 1820, p. 3]. In 1482, after the imprisonment of his sons (Caspar, Bruno, and Christoph), the building was taken over by Duke John II Żagański [Lucae 1689, p. 1020]. In 1516, King Louis Jagiellon of Bohemia sold the castle to Hans and Nickel Rechenberg [APZG, file No. 1710, *Codex Diplomaticus Silesiae* 1908, p. 100]. Otyń remained in the hands of the Rechenberg family until 1610, when its last male owner, Johann Georg, died [Sickel 1820, pp. 30–35; Andrzejewski 2012, pp. 73–77]. The Otyń estates were inherited by his sister, Helena Sprintzenstein [Sickel 1820, pp. 30–35; Andrzejewski 2012, pp. 73–74]. Due to the will of Johann Ernst Sprintzenstein (Helena's husband), who died in 1638, and his second wife, Eleonora, the castle was taken over by the Jesuits in 1649 [Sickel 1820, pp. 151–152]. Between 1652 and 1654, there were adaptation and renovation works carried out on the tower's roof [Hoffmann 1931, p. 181]. The two upper floors of the main wing were demolished in 1671, and six years later a chapel was built [Hoffmann 1931, p. 181]. In the years 1680–1681, the western and eastern wings were rebuilt, and the tower and “the Italian roof, which did not fit our surroundings” were demolished [Hoffmann 1931, p. 188].

On April 7, 1702, a fire broke out, which turned the castle buildings into ashes [Hoffmann 1931, pp. 162–164]. On May 8, 1703, the cornerstone was laid for the chapel, which was completed two years later [Hoffmann 1931, p. 163]. The castle's reconstruction, designed by Stefano Spinetti, was completed in 1721

projektu Stefana Spinettiego ukończono w 1721 r. [Hoffmann 1931, s. 168]. W kaplicy w latach 1738–1739 wykonano stiuki na ścianach [Hoffmann 1931, s. 163]. Założenie klasztorne w 1787 r. nabył książę Piotr Biron [Sickel 1820, s. 97].

Zespół rezydencjonalno-klasztorny prezentowany jest w literaturze głównie w kontekście jego historii. Bazując na niezachowanych obecnie dokumentach, Friedrich Ch. Sickel omówił w 1820 r. dzieje miejscowości i dóbr. Jemu też zawdzięczamy opis założenia z końca XVII w. Historię obiektu przedstawił Robert Weber [*Schlesische Schlösser* 1910, s. 55–56]. Bardzo szczegółowo dzieje rezydencji w okresie, gdy była własnością jezuitów, zaprezentował Hermann Hoffmann [1931]. W 1958 r. wykonano studium historyczno-architektoniczne [Radacki 1958]. Dominik Nowakowski wspomina o budynku bramnym, ale go nie omawia [Nowakowski 2008]. Zespół wielokrotnie pojawiał się jako hasło w katalogowych opracowaniach zabytków województwa zielonogórskiego [Kowalski 1976, s. 182–183], ziemi lubuskiej [Kowalski 2010, s. 280; Pilch, Kowalski 2012, s. 316] i katalogach internetowych [<http://www.palaceiparki.pl>]. Zawarte w nich opisy skupiały się na historii założenia i były oparte na opracowaniach przedwojennych. Natomiast jego architekturę pomijano lub omówiono ogólnie.

Metodologia prac badawczych

Badaniami architektonicznymi objęto pozbawione tynków elewacje, ściany na poziomie przyziemia i piwnic klasztoru oraz kaplicy. Bazując na różnicach technologicznych i materiałowych, a także wzmiankach źródłowych, wydzielono kolejne fazy przekształceń zespołu. Rozpoznano ikonografię archiwalną. Objęła ona panoramę miasta Carla Benjamina Schwarza z około 1800 r., widok zespołu od zachodu autorstwa C. Bove'a z 1843 r., mapę Otyńia i okolic z lat 1850–1851 [MMNS] oraz widok rezydencji autorstwa Aleksandra Dunckera z 1857 r. [*Palace i rezydencje Dolnego Śląska* 2011, s. 179]. Rozpoznano inwentaryzację skrzydła zachodniego z 1883 r. [APZG, sygn. 3831], fotografie oraz widokówki z końca XIX i początku XX w. [www.polska.org.pl, www.fotopolska.eu, MMNS], a także archiwum Lubuskiego Konserwatora Zabytków w Zielonej Górze (ryc. 2, 3)

Wyniki badań architektonicznych

Najstarszym elementem w istniejącym zespole pałacowo-klasztornym jest budynek bramny. Jego pozostałości znajdują się na osi skrzydła północnego i przylegają od wschodu do ściany szczytowej kaplicy. Technologia budowy, materiał budowlany oraz zapisy źródłowe wskazują, że prawdopodobnie powstał on około połowy XV w. – zapewne gdy właścicielem zamku był Sigmund Zabeltitz [Sickel 1820, s. 3].

Budynek bramny wzniesiono na planie zbliżonym do prostokąta o wymiarach 7,9 × 9,6 m. W przyziemiu

[Hoffmann 1931, p. 168]. The chapel's walls were covered with stucco decoration in 1738–1739 [Hoffmann 1931, p. 163]. The monastery complex was acquired by Duke Peter Biron in 1787 [Sickel 1820, p. 97]. The residential and monastery complex is presented, mainly in the context of its history, in literature. The history of the town and estate, based on currently lost documents, was published in 1820 by Friedrich. Ch. Sickel, who was responsible for the detailed description of the complex from the end of the seventeenth century [Sickel 1820]. The history of the building was presented by Robert Weber [*Schlesische Schlösser* 1910, pp. 55–56]. A very detailed history of the residence during the period when it was owned by the Jesuits was presented by Hermann Hoffmann [Hoffmann 1931]. In 1958, a historical and architectural study was conducted [Radacki 1958]. Dominik Nowakowski mentions the gatehouse, but does not describe it [Nowakowski 2008]. The complex repeatedly appeared as an entry in catalogue studies of monuments: in the Zielona Góra Voivodeship [Kowalski 1976, pp. 182–183], the Lubusz Land [Kowalski 2010, p. 280; Pilch, Kowalski 2012, p. 316] and online catalogues [<http://www.palaceiparki.pl>]. The descriptions, which were based on pre-war studies, mainly referred to the history of the complex. However, its architecture was either omitted or discussed in general.

Research methodology

The conducted architectural research covered the plasterless facades, as well as the ground-floor and basement walls of the monastery and chapel. Based on technological and material differences, and also source references, subsequent phases of the complex's transformation were identified. Archival iconography was investigated, which included a city panorama by Carl Benjamin Schwarz from around 1800, a view of the complex from the west by C. Bove from 1843, a map of Otyń and the surrounding area from 1850–1851 [MMNS], and a view of the residence by Aleksander Duncker from 1857 [*Palace i rezydencje Dolnego Śląska* 2011, p. 179]. An inventory of the west wing from 1883 [APZG, ref. no. 3831], photographs and postcards from the late nineteenth and early twentieth centuries [www.polska.org.pl, www.fotopolska.eu, MMNS], and the archives of the Lubuskie Conservator of Monuments in Zielona Góra were also subjected to analysis (Fig. 2, 3).

Results of the architectural research

The oldest element in the existing palace and monastery complex is the gatehouse. Its remains are located on the axis of the northern wing, and adjoin the chapel's gable wall in the east. The construction technology, building materials, and source records indicate that it was most likely built around the mid-fifteenth century – when Sigmund Zabeltitz was the castle's owner [Sickel 1820, p. 3].

Ryc. 2. Widok od zachodu na skrzydło zachodnie i kaplicę; C. Bovet, gwasz, 1843, Muzeum Miejskie w Nowej Soli
 Fig. 2. View from the west of the west wing and chapel, C. Bovet, gouache, 1843, Municipal Museum in Nowa Sól

zlokalizowano przejazd bramny. Od strony dziedzińca prowadził do niego otwór o wykroju zbliżonym do półkolistego, umieszczony w płytkiej wnęcie o głębokości 1/2 cegły. Nad przejazdem zlokalizowana była izba o wymiarach $5,6 \times 7,7$ m. Zarejestrowane na skrajach ścian krawędzie trzech otworów wskazują, że doświetlała ją zapewne sześć okien, po dwa od południa, północy i wschodu. Ściany pomieszczenia były tynkowane, na co wskazuje zatarta forma spoiny. Nakrywał ją strop o belkach ustawowych na odsadce, której dolną krawędź wymurowano z cegły układanej w tzw. rolę (ryc. 4, 5).

Zapewne pod koniec XVI w. bramę powiększono w kierunku północnym i wschodnim. Nowy budynek otrzymał plan zbliżony do kwadratu o wymiarach rzutu $17,1 \times 12,8$ m. Układ wnętrza ukształtowano jako dwutraktowy, dwupasmowy.

Gotycki przejazd przedłużono w kierunku północnym o 7,9 m. Po wschodniej stronie w trakcie frontowym umieszczono izbę straży, a w tylnym – klatkę schodową. Izbę nakryto sklepieniem kolebkowym z trzema poprzecznymi lunetami z astragalem. Wnętrze doświetlały dwa okna od północy i jedno okno od wschodu. Na osi środkowej lunety ukształtowano wejście z przejazdu. Izbę ogrzewano piecem postawionym w narożniku południowo-zachodnim. Pod nią zlokalizowano piwnicę dostępną zapewne przez otwór w stropie. Jej wnętrzu oświetlały przypuszczalnie wąskie okienka szczelinowe.

Komunikację na piętra umożliwiały dwubiegowa klatka schodowa. Oparto ją na centralnym kwadrato-

The gatehouse was built on a plan close to a rectangle that had dimensions of 7.9 m by 9.6 m. A passage was located on the ground floor. From the courtyard, it was accessed through a nearly semicircular opening, which was placed in a shallow recess (half a brick deep). Above the passage was a room that measured 5.6 m by 7.7 m. The edges of three openings, which were found on the edges of the walls, indicate that this room was likely lit by six windows—two in each of the southern, northern, and eastern walls. The walls of the room were plastered, as indicated by the worn-out joints. It was covered with a ceiling, the beams of which were placed on a wall offset. The lower edge of the offset was constructed of brick laid in a header course pattern (Fig. 4, 5).

It was probably at the end of the sixteenth century that the gatehouse was enlarged to the north and east. The new building had a roughly square plan and measured 17.1 m by 12.8 m. The interior layout was designed as a two-bay, two-lane structure.

The Gothic passage was extended northward by 7.9 m. A guard room was located on the eastern side of the front bay, and a staircase in the rear bay. The room was covered with a barrel vault with three transverse lunettes that had bead-and-reel molding. The interior was lit by two windows to the north and one to the east. The entrance from the passage was formed on the central axis of the lunettes. The chamber was heated by a stove in its southwest corner. Beneath it was a cellar, likely accessible through an opening in the ceiling. Its interior was most probably lit by narrow slit windows.

Ryc. 3. Widok wnętrza kaplicy na początku XX w.; Muzeum Miejskie w Nowej Soli

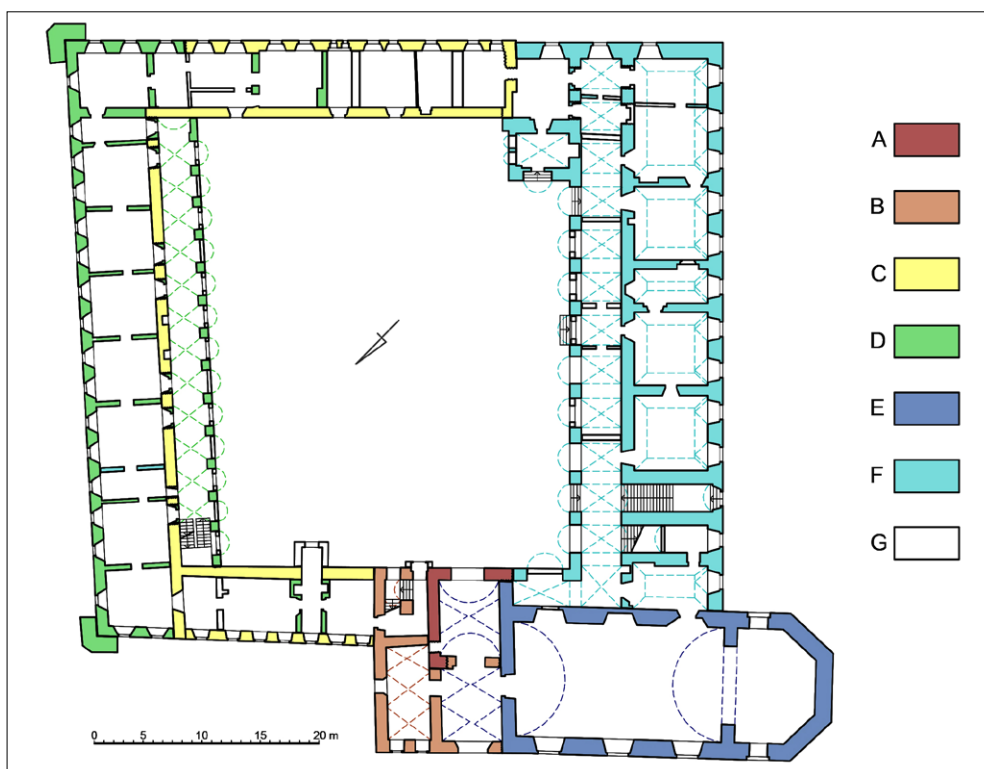
Fig. 3. View of the chapel's interior in the early twentieth century, Municipal Museum in Nowa Sól

wym słupie, a biegi nakryto sklepieniami odcinkowymi o grubości 1/2 cegły. Oświetlały ją okna zlokalizowane nad spocznikami: od południa (na pierwszym półpiętrze i na poziomie pierwszego piętra) oraz od wschodu (na pierwszym piętrze, a także nad spocznikiem między pierwszym a drugim piętrzem). Na pierwszym piętrze rozplanowano trzy pomieszczenia: dwa ze stropami – nad przejazdem, jedno ze sklepieniem – nad izbą straży. Pierwsze dwa oświetlały co najmniej po dwa okna od północy i południa. Trzecią z sal ukształtowano niemal identycznie jak izbę na parterze. Nakryto ją kolebą z trzema lunetami z astragalem. Oświetlenie zapewniały trzy okna: jedno od wschodu, w osi środkowej lunety, oraz dwa od północy. Wejścia do niej i do izby nad południową częścią przejazdu ujmowały kamienne obramienia z płaskimi naczółkami. Reliktem opraw są negatywy pod osadzenie kamiennych elementów oraz fragment belki naczółka w wejściu do sali sklepionej. Należy zauważyć, że obie sale były ogrzewane, na co wskazują pozostałości komina w ścianie między nimi. Budynek bramny był wyższy niż obecnie o co najmniej jedną kondygnację. Tezę potwierdzają zachowane ślady stopni oraz relikty zamurowanego okna w ścianie wschodniej klatki schodowej.

Elewację frontową zakomponowano jako czterosiową, o regularnie rozmieszczonych oknach. Ujmowały je kamienne profilowane ościeża z płaskimi naczółkami. W przyziemiu po stronie zachodniej ukształtowano półkolisty otwór bramny. Jego obramienie zapewne stanowiła oprawa wykonana z narzuty tynkarskiej. Układ elewacji dziedzińcowej był

Access to the upper floors was provided by a two-flight staircase. It rested on a central square pillar, and the flights were covered with segmental vaults (half a brick thick). The staircase was lit by windows located above the landings: from the south (above the first floor on the mezzanine and at the level of the first floor) and from the east (on the first floor and also above the landing between the first and second floors). The first floor contained three rooms: two with ceilings above the passage, and one with a vault above the guard room. The first two were lit by at least two windows in the north and south. The third room was shaped almost analogously to the ground floor room, and was covered with a barrel vault that had three lunettes and bead-and-reel molding. Light was coming from three windows: one in the east, which was located in the central axis of the lunette, and two in the north. The entrances to this room and to the room above the southern part of the passage were enclosed by stone frames with flat pediments. Relics of the framing include recesses for embedding stone elements, and a fragment of a pediment beam in the entrance to the vaulted room. It should be noted that both rooms were heated, as indicated by the remains of a chimney in the wall between them. The gatehouse was at least one storey higher. This hypothesis is supported by the preserved traces of steps and the remains of a bricked-up window in the eastern wall of the staircase.

The front facade was designed to have four axes and regularly spaced windows. They were framed by profiled stone jambs with flat pediments. A semicircular

Ryc. 4. Zespół pałacowo-klasztorny, rzut przyziemia z chronologicznym rozwarstwieniem murów: A) ok. połowy XV w., B) koniec XVI w., C) początek XVII w., D) ok. 1681 i 1694, E) 1703–1705 (kaplica), F) 1703–1721 (skrzydło zachodnie), G) XIX i XX w. oraz mury nierozpoznane; oprac. A. Legendziewicz, D. Dobrasiak

Fig. 4. Palace and monastery complex, ground floor plan with chronological delamination of the walls: A) ca. mid-fifteenth century; B) late sixteenth century; C) early seventeenth century; D) ca. 1681 and 1694; E) 1703–1705 (chapel); F) 1703–1721 (west wing); G) nineteenth and twentieth centuries and unidentified walls; by A. Legendziewicz, D. Dobrasiak

Ryc. 5. Zespół pałacowo-klasztorny, rzut piwnic z chronologicznym rozwarstwieniem murów (oznaczenia jak na ryc. 4); oprac. A. Legendziewicz, D. Dobrasiak

Fig. 5. Palace and monastery complex, basement plan with chronological delamination of the walls (labels as in Fig. 4); by A. Legendziewicz, D. Dobrasiak

zbliżony. Czteroosiową kompozycję zaburza obniżenie okna o 1/2 kondygnacji w skrajnej wschodniej osi i półkolisty otwór bramny w przyziemiu. Układ elewacji wschodniej był nieregularny. Na parterze i na pierwszym piętrze rozmieszczono dwie osie. Trzecią oś dodano na południowym skraju, między pierwszym a drugim piętrem. Na piętrze, między osiami, umieszczono wykusz dostępny z klatki schodowej. Dekorację ścian zewnętrznych tworzyło sgraffito w formie boni pryzmatycznych. Partie gładkich tynków pobielono, a wydrapanym tynkom nadano barwę szarą.

Wkrótce po powiększeniu budynku bramnego, zapewne na początku XVII w., założenie rozbudowano. Na takie datowanie wskazuje technologia budowy i zachowany detal obejmujący gzyms konsolowy oraz obramienia okienne. Rezydencję rozplanowano wokół prostokątnego dziedzińca o wymiarach około $41,4 \times 33,2$ m. Niezachowany obecnie budynek pałacu był zlokalizowany po jego zachodniej stronie. Od południa i północy ramy dziedzińca tworzyły dwie trójkondygnacyjne oficyny, a od wschodu – ściana kurtynowa. Wydaje się prawdopodobne, że przebudowę zrealizował Johann Georg Rechenberg.

Zachowane oficyny wskazują, że budynek pałacu miał zapewne rzut zbliżony do prostokąta o długości około 50 m. Formę rezydencji znamy z opisu F.Ch. Sickla, sporządzonego na podstawie źródeł archiwalnych [Sickel 1820, s. 151–152]. Skrzydło pałacowe miało pięć kondygnacji i mieściły się w nim m.in.: sala taneczna, 22 izby różnej wielkości oraz małe sypialnie i inne komnaty. Żywność przechowywano w 11 pomieszczeniach, a wino – w 9 piwnicach. Komunikację między piętrami zapewniały kamienne kręcone schody o 101 stopniach.

Trójkondygnacyjne skrzydło północne założono na rzucie prostokąta o wymiarach $18,6 \times 7,4$ m. Elewację północną zakomponowano jako siedmioosiową. Prostokątne okna parteru ujęto w kamienne obramienia z naczółkami. Nad nimi umieszczono otwory piętra – mniejsze niż obecnie. Ich świadectwem są rozkute mury w pasie gzymsu, nadmurowane wnęki oraz widoczne od wnętrza łęki odciążające o grubości jednej cegły. Piwnicę doświetlały niewielkie otwory o nieznanej obecnie formie. Ze względu na różnicę poziomów elewacja południowa, dziedzińcowa, miała dwie kondygnacje. Jej kompozycja była zapewne czteroosiowa, co potwierdzają zachowane we wnętrzach ślady łęków i krawędzie wnęk okiennych. W drugiej od zachodu osi, w płytkim ryzalicie, umieszczono półkoliste wejście na parter. Nad otworem zakomponowano płycinę z dekoracją floralną w kolorze czerwonym z datą „16... [?]”. Zwieńczenie elewacji tworzył gzyms wsparty na konsolach. Prawdopodobnie stanowił on podstawę attyki będącej oprawą „dachu włoskiego, który nie pasuje do naszych okolic” [Hoffmann 1931, s. 188] (ryc. 6, 7).

Jednotraktowe wnętrza skrzydła prawdopodobnie nie były podzielone ścianami murowanymi. Salę na parterze nakrywał strop drewniany z górnym pułapem. Oparto go na belkach o profilowanych dolnych krawęd-

gate opening was located on the ground floor on the western side. Its frame was likely made of plaster. The layout of the courtyard facade was similar. The four-axis composition was disrupted by the lowering of the window (by half a story) in the most outer eastern axis, and the presence of the semicircular gate opening on the ground floor. The layout of the eastern facade was irregular. Two axes were arranged on the ground floor and first floor. A third axis was added on the southern edge, between the first and second floors. On the first floor, a bay window was placed between the axes—accessible from the staircase. The exterior walls were decorated with sgraffito in the form of prismatic bossage. The smooth plaster sections were whitewashed, while the scratched sections were painted gray.

Shortly after the gatehouse was enlarged, most probably in the early seventeenth century, the whole complex was expanded. This dating is indicated by the construction technology and the preserved architectural details, including window frames and a corbel cornice. The residence was planned around a rectangular courtyard that measured approximately 41.4 m by 33.2 m. The currently unpreserved palace building was located on its western side. Two three-story outbuildings framed the courtyard to the south and north, and a curtain wall closed the courtyard to the east. It seems likely that the construction works were carried out by Johann Georg Rechenberg.

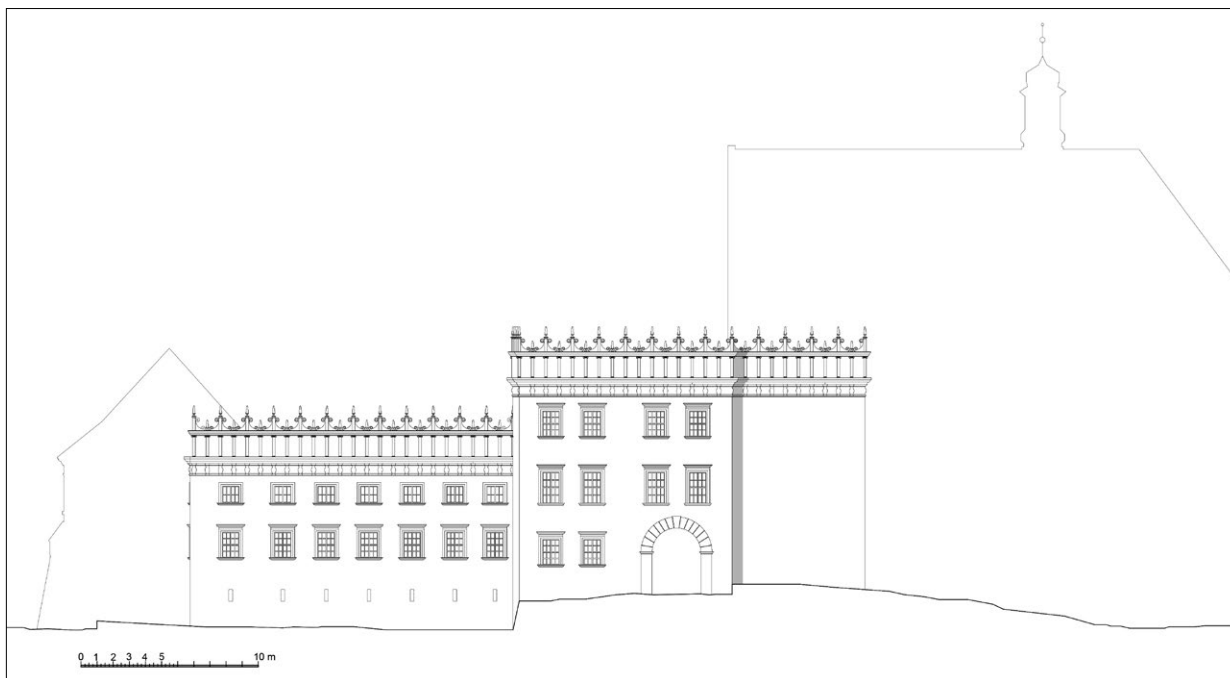
The preserved outbuildings indicate that the palace building probably had a rectangular plan, and a length of approximately 50 m. The form of the residence is known from F.Ch. Sickel's description—based on archival sources [Sickel 1820, pp. 151–152]. The palace wing had five stories and contained, among other things, a dance hall, twenty-two rooms of various sizes, small bedrooms, and other chambers. Food was stored in eleven rooms, and wine in nine cellars. A stone spiral staircase with 101 steps provided communication between the floors.

The three-story northern wing was designed on a rectangular plan with sides measuring 18.6 m and 7.4 m. The northern facade was designed to have seven axes. The rectangular ground-floor windows had stone frames and pediments. Above them, there were first-floor openings—smaller than today's. These are evidenced by the broken walls within the cornice, the overbuilt recesses, and the single-brick-thick supporting arches, which are visible from the interior. The basement was lit by small openings of currently unknown form. Due to the difference in levels, the southern courtyard facade had two stories. Its composition probably had four axes, as can be confirmed by the traces of arches and window recess edges preserved in the interior. In the second axis from the west, in a shallow avant-corps, there was a semicircular entrance to the ground floor. Above the opening, there was a panel with red floral decoration bearing the date "16... [?]." The facade was topped by a cornice supported by consoles. This probably formed the base of the attic

Ryc. 6. Zespół pałacowo-klasztorny: A) budynek bramny, elewacja południowa (otwór bramny z ok. połowy XV w., obramienia z końca XVI w.), B) skrzydło północne (z początku XVII w.), elewacja północna; fot. A. Legendziewicz, D. Dobrasiak

Fig. 6. Palace and monastery complex: A) gatehouse, southern facade (gate opening from around the mid-fifteenth century, frames from the late sixteenth century); B) northern wing from the early seventeenth century, northern facade, photo by A. Legendziewicz, D. Dobrasiak

Ryc. 7. Zespół pałacowo-klasztorny, skrzydło północne, rekonstrukcja elewacji północnej z początku XVII w. (wysokość wieży i forma grzebienia attyki – hipotetyczne); oprac. A. Legendziewicz, D. Dobrasiak na podst.: „Inwentaryzacja zespołu poklasztorowego w Otyniu”, oprac. R. Jaroszek, PKZ Szczecin 1958, archiwum WKZ w Zielonej Górze

Fig. 7. Palace and monastery complex, northern wing, reconstruction of the northern facade from the early seventeenth century (tower height and the form of the attic crest – hypothetical); prepared by A. Legendziewicz, D. Dobrasiak based on "Inwentaryzacja zespołu poklasztorowego w Otyniu", by R. Jaroszek, PKZ Szczecin 1958, archiwum WKZ w Zielonej Górze

dziach i wymiarach około 22×25 cm, ułożonych co 65–70 cm. Belki osadzono w gniazdach uformowanych podczas wznoszenia ścian. Nad piwnicą założono strop oparty na odsadzkach. Przypuszczalnie belki dolnego pasa konstrukcji więźby dachowej tworzyły strop nad pierwszym piętrem. Wejście na parter prowadziło z poziomu dziedzińca. Komunikację pionową zapewniała klatka schodowa w budynku bramnym, do której

that framed “an Italian roof that does not fit our surroundings” [Hoffmann 1931, p. 188] (Fig. 6, 7).

The single-bay interior of the wing most likely lacked masonry internal walls. The ground floor room was covered with a wooden ceiling with an upper soffit. It rested on beams with profiled lower edges that measured approximately 22×25 cm, which were spaced approximately 65 cm to 70 cm apart. The beams

przebito wejścia w miejscu wykusza oraz jednego okna. Zejście do piwnic zlokalizowano przy wejściu do budynku bramnego.

Południowe zamknięcie dziedzińca stanowiło trzykondygnacyjne skrzydło założone na rzucie prostokąta o wymiarach $34,8 \times 7,0$ m. Kompozycja jego elewacji oraz układ wnętrz znane są tylko częściowo, z uwagi na skromną ikonografię i zawalenie się budynku na początku XXI w.

Elewacja południowa jest zachowana tylko na wschodnim skraju, gdzie widoczne są ślady dwóch okien tworzących oś. Ich układ i gabaryt są analogiczne jak w skrzydle północnym. Na elewacji mogły się mieścić dwa ryzality lub wykusze, co dokumentuje widok założenia z około 1800 r., a także mapa Otyń [MMNS]. Zwieńczenie stanowił gzyms oparty na konsolach o układzie analogicznym jak w skrzydle północnym. Od strony dziedzińca wejście na parter, o wykroju odcinkowym, zlokalizowano w odległości około 7,2 m od południowo-wschodniego narożnika dziedzińca. Nad nim umieszczono otwór okienny. Zwieńczenie ściany dekorował wspomniany już gzyms konsolowy.

Układ wnętrz można częściowo odtworzyć na podstawie inwentaryzacji z 1958 r. oraz zachowanych ścian. Skrzydło miało układ jednotraktowy z co najmniej jednym wejściem od strony dziedzińca. Przypuszczalnie wnętrza nie były podzielone ścianami murowanymi. Wszystkie zarejestrowane zostały wykonane wraz z budową barokowego skrzydła wschodniego w latach 1680–1681. Komunikację pionową zapewniała śrubowa klatka schodowa w południowo-zachodnim narożniku skrzydła. Jej pozostałości tworzą charakterystyczny owal przy ścianie szczytowej skrzydła zachodniego.

Pomiędzy oficynami, w linii ich wschodnich elewacji, wzniesiono ścianę kurtynową stanowiącą zamknięcie dziedzińca. Zachowane relikty w zasięgu obecnej budowli powstałej w latach 1680–1681 wskazują, że jej wysokość była taka jak wysokość skrzydeł bocznych (ryc. 8).

Po przejściu rezydencji przez jezuitów w 1649 r. rozpoczęto prace adaptacyjne. Jednym z etapów była ukończona w 1681 r. budowa skrzydła wschodniego w miejscu ściany kurtynowej [Hoffmann 1931, s. 188]. Założono je na rzucie prostokąta o wymiarach $55,8 \times 12,2$ m. Linię elewacji bocznych wyznaczył zewnętrzny obris rezydencji renesansowej. Trójkondygnacyjny budynek otrzymał regularny układ elewacji. Wschodnią elewację zakomponowano jako szesnastosiową, z oknami ujętymi w uszakowe opaski z rantem i z kamiennym nadprożem. W partii pierwszego piętra umieszczono sześć okien – w I, IV, VII, X, XIII i XVI osi, licząc od południa. Ściany północną i południową ozdobił otworami w trzech osiach. Między oknami parteru i pierwszego piętra wprowadzono taśmę. Pod okapem wymurowano klasyczny gzyms z fryzem. Inną kompozycję wprowadzono na elewacji zachodniej, od strony dziedzińca (ryc. 9). Parter zdobiło dwanaście arkad ujętych w tokańskie pilastry. Wejście umieszczono

were set in sockets that were formed during the construction of the walls. A ceiling supported on offset beams was installed above the basement. The beams from the lower chord of the roof truss probably formed the ceiling above the first floor. Entrance to the ground floor was from the courtyard level. Vertical access was provided by a staircase in the gatehouse, with entrances in the place where a bay window and single window used to be located. Access to the basement was provided through the entrance to the gatehouse.

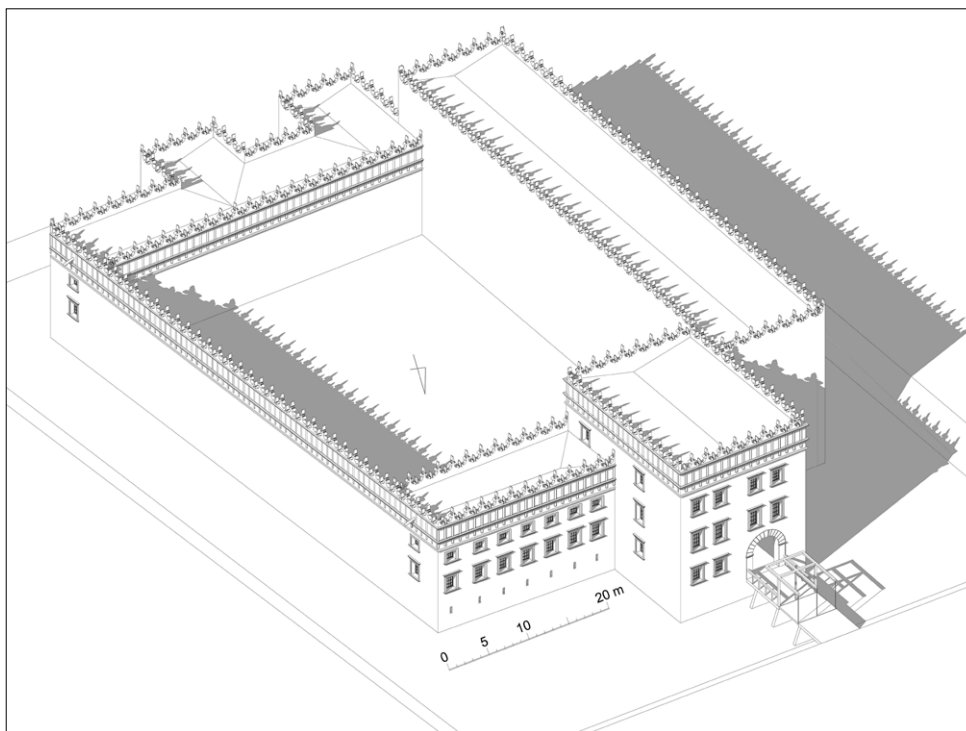
The southern end of the courtyard comprised a three-story wing, which was designed on a rectangular plan measuring 34.8×7.0 m. The composition of its facade and interior layout is only partly known. This is due to its modest iconography and the collapse of the building in the early twenty-first century.

The southern facade is preserved only on the eastern edge, where traces of two windows forming an axis are visible. Their arrangement and dimensions are analogous to those in the northern wing. The facade likely housed two avant-corps or bay windows, as documented by a view of the complex from around 1800 and a map of Otyń [MMNS]. It was crowned with a cornice supported on corbels, and had an arrangement similar to that of the northern wing. From the courtyard side, the segmental ground floor entrance was located approximately 7.2 m from the southeast corner of the courtyard. A window opening was placed above it. The wall was crowned by the aforementioned corbel cornice.

The interior layout can be partially reconstructed based on the 1958 survey and the preserved walls. The wing had a single-bay layout with at least one entrance from the courtyard. Presumably, the interiors were not divided with masonry walls. All of the recorded structures were built during the construction of the Baroque east wing in the years 1680–1681. Vertical communication was provided by a helical staircase in the southwest corner of the wing. Its remains form a distinctive oval next to the gable wall of the west wing.

Between the outbuildings, aligned with their eastern facades, a curtain wall was erected to enclose the courtyard. Preserved relics within the current structure, built in the years 1680–1681, indicate that it was the same height as the side wings (Fig. 8).

After the Jesuits took over the residence in 1649, adaptation work began. One of the stages was the construction of the east wing in the previous location of the curtain wall, which was completed in 1681 [Hoffmann 1931, p. 188]. It was designed on a rectangular plan that measured 55.8 m by 12.2 m. The side facades were defined by the external outline of the Renaissance residence. The three-story building had a regular facade layout. The eastern wing was designed to have sixteen axes and windows framed by eared architraves with a rim and a stone lintel. Six windows were placed on the first floor—on axes I, IV, VII, X, XIII, and XVI (counting from the south). The north and south walls were decorated with openings in three axes. A band

Ryc. 8. Rekonstrukcja bryły pałacu z początku XVII w. (wysokość wieży, wielkość skrzydła głównego i forma grzebienia attyki – hipotetyczne); oprac. A. Legendziewicz, D. Dobrasiak

Fig. 8. Reconstruction of the palace's structure in the early seventeenth century (tower height, size of the main wing, and the form of the attic crest – hypothetical); prepared by A. Legendziewicz, D. Dobrasiak

w osi VI, licząc od południa. Pierwsze piętro doświetlało pięć kwadratowych okien ujętych w uszakowe opaski w I, IV, VI, IX i XII osi, licząc od południa. Zwieńczenie tworzył wydatny gzyms o klasycznym profilu oparty na pilastrach. Bryłę nakryto dachem czterospadowym. Zachowane relikty barw wskazują, że elewacje pobielono, a detal pomalowano na kolor szary.

Wnętrze otrzymało układ półtoratraktowy. W strukturze ściany międzytraktowej zachowany został mur kurtynowy, który obniżono. Poprzez domurowanie ścianek dociskowych oparto na nim sklepienia. Trakt zachodni, dziedzińcowy, tworzył sklepiony krużganek ze schodami na północnym skraju. Trakt wschodni wypełniało sześć cel dla zakonników i apartament przeora. Zlokalizowano go zapewne w północnym narożniku skrzydła, przy schodach. Składał się z dwóch pomieszczeń: dostępnego z krużganek gabinetu (?) z trzema oknami od wschodu oraz pokoju narożnego o trzech oknach (dwóch od północy i jednym od wschodu). Obie izby były ogrzewane, o czym świadczy komin znajdujący się w ścianie międzytraktowej. Cele zakonników były mniejsze niż pokoje przeora. Izby miały wymiary około 6×6 m, dwa okna od wschodu, wejście z krużganek i kominek w ścianie zachodniej. Jedynie skrajna cęła, w południowym narożniku skrzydła, była doświetlona czterema oknami – dwoma od wschodu i dwoma od południa.

Zbliżony układ miały pomieszczenia w piwnicy. Wzdłuż dziedzińca założono sklepiony korytarz, z którego prowadziło siedem wejść do komory w trakcie

was inserted between the ground and first-floor windows. A classical cornice with a frieze was built under the eaves. A different composition was introduced on the western facade (facing the courtyard) (Fig. 9). The ground floor was decorated with twelve arcades framed by Tuscan pilasters. The entrance was located on axis VI (counting from the south). The first floor was illuminated by five square windows framed by eared architraves on axes I, IV, VI, IX, and XII (counting from the south). It was crowned with a prominent cornice with a classical profile supported on pilasters. The building was covered with a hipped roof. Preserved color relics indicate that the facades were whitewashed with architectural details painted in gray.

The interior had a one-and-a-half-bay layout. The curtain wall was retained within the wall between the bays, but it was lowered. The vaults were supported on buttresses that were added to the wall. The western (courtyard) bay formed a vaulted cloister with stairs at its northern end. In turn, the eastern bay contained six cells for monks and the prior's apartment. The apartment was probably located in the northern corner of the wing, near the stairs. It consisted of two rooms: a study (?) with three windows to the east, which was accessible from the cloister, and a corner room with three windows (two to the north and one to the east). Both rooms were heated, as evidenced by the chimney located in the wall between the bays. The monks' cells were smaller. The rooms measured approximately 6 m by 6 m, with two windows to the east, an entrance from the cloister, and

Ryc. 9. Zespół pałacowo-klasztorny: A) fragment elewacji dziedzińcowej z ok. 1681 r. z zablokowanymi arkadami, B) elewacja dziedzińcowa skrzydła zachodniego z ok. 1721 r.; fot. A. Legendziewicz, D. Dobrasiak

Fig. 9. Palace and monastery complex: A) fragment of the courtyard facade from around 1681 with blocked arcades, B) courtyard facade of the west wing from around 1721, photo by A. Legendziewicz, D. Dobrasiak

wschodnim. Jej wnętrze nie było podzielone ściankami murowanymi. Ściany wydzielające cele na parterze oparto na łękach o grubości 1,5 cegły, rozpiętych nad sklepieniami. W celu dodatkowego skotwienia ścian podłużnych, nad czaszami piwnicy, w osi murów rozdzielających cele zakonników, wprowadzono ściągi drewniane z kutymi kotwami. W południowej ścianie korytarza przebito wejście do piwnicy pod skrzydłem z początku XVII w. Wprowadzono w nim dwie komory, większą nakrytą kolebą z lunetami, a mniejszą – kolebą. Jednoprzestrzenne pierwsze piętro nie miało ścian murowanych i przypuszczalnie pełniło funkcję magazynu.

Zapewne wraz ze wzniesieniem skrzydła wschodniego przebudowano dachy budynków renesansowych: budynku bramnego i dwóch oficyn. Rozebrano przy tym grzebienie attyk. Na skrzydłach bocznych założono dachy dwuspadowe, nieco niższe niż na skrzydle wschodnim. Budynek bramny obniżono do obecnie zachowanej wysokości i nakryto dachem czterospadowym. Prawdopodobnie w 1694 r. wzmocniono narożniki skrzydła wschodniego, wprowadzając wieloboczne przypory sięgające stropu nad parterem.

Klasztor zniszczył pożar, który wybuchł 7 kwietnia 1702 r. [Hoffmann 1931, s. 162–164]. Odbudowę zrealizowano według projektu S. Spinettiego w dwóch etapach. W pierwszym, między 1703 a 1705 r., wzniesiono kaplicę, w drugim, między rokiem 1703 a 1721, postawiono skrzydło zachodnie klasztoru [Hoffmann 1931, s. 163, 168].

Kamień węgielny pod budowę kaplicy wmurowano 8 maja 1703 r. [Hoffmann 1931, s. 163]. Budowlę, zlokalizowaną w północno-zachodnim narożniku zespołu, założono na planie zbliżonym do prostokąta o wymiarach około $30,6 \times 13,8$ m. Nadano jej układ jednonawowy, z jednoprzęsłowym, wielobocznie zamkniętym prezbiterium oraz trójprzęsłową nawą.

Elewacje zakomponowano w wielkim porządku, ze zdwojonymi pilastrami korynckimi, w rytmie wyznaczającym układ wnętrza. Fasadę północną ukształ-

a fireplace in the western wall. Only the outermost cell, in the southern corner of the wing, was lit by four windows—two in the east and two in the south.

The basement rooms had a similar layout. A vaulted corridor ran along the courtyard, from which seven entrances led to a chamber in the eastern bay. Its interior was not divided by masonry walls. The walls separating the cells on the ground floor were supported on arches (1.5 brick thick) between the vaults. To further anchor the longitudinal walls, wooden tie rods with wrought-iron anchors were inserted above the basement domes along the axis of the walls separating the monks' cells. The southern wall of the corridor had an entrance to the basement under an early seventeenth-century wing. Two chambers were incorporated into it, the larger one covered with a barrel vault with lunettes, and the smaller one with a barrel vault. The single-space first floor had no brick walls and most likely served as a storage area.

The roofs of the Renaissance buildings—the gatehouse and two outbuildings—were probably rebuilt at the same time as the construction of the east wing. The attic cresting was demolished. The side wings were given slightly lower gable roofs than the eastern wing. The gatehouse was lowered to its current height and covered with a hipped roof. It was probably in 1694 that the corners of the east wing were reinforced by the introduction of polygonal buttresses reaching to the ceiling above the ground floor.

The monastery was destroyed by fire on April 7, 1702 [Hoffmann, 1931, pp. 162–164]. The reconstruction was carried out in two stages according to a design by S. Spinetti. In the first stage, between 1703 and 1705, a chapel was built, and in the second stage, carried out from 1703 to 1721, the western wing of the monastery was built [Hoffmann, 1931, pp. 163, 168].

The cornerstone for the chapel was laid on May 8, 1703 [Hoffmann, 1931, p. 163]. The building, located in the northwest corner of the complex, was designed on an almost rectangular plan that measured approximately

towno jako czteroosiową. Od zachodu wzniesiono wieloboczne zamknięcie prezbiterium, a od południa widoczna była tylko jedna oś w zasięgu prezbiterium. Trzy przeszły wtopiono w zachodnie skrzydło klasztorne. W każdym z nich między pilastrami zakomponowano dwa okna: górne okno półkolistе, dolne – prostokątne z półkolistym zwieńczeniem opartym na wspornikach. W części wielobocznej otwory zastąpiono wnękami. Ujęto je w profilowane opaski. W pasie pod gzymsem naprzemiennie wprowadzono naczółki o wykroju spłaszczonego łuku odcinkowego i oślego. Oparto je na konsolach z twarzami, a w polach umieszczono anioły. Zwieńczenie stanowił gzyms o klasycznym profilu z architrawem i fryzem. Zachowane fragmenty wypraw wskazują, że tło stanowiły tynki o fakturze tzw. baranka, na których rysował się gładki detal. Prostokątne wejście zlokalizowano w środkowym przęśle. W nadprożu, nad profilowanym obramieniem, umieszczono muszlę na ornamencie z gałęzi dębowych. Zamknięcie stanowiły dwuskrzydłowe drzwi obite kratownicą rombowa z rozetami w polach i kwiatami na przecięciu taśm.

Architektura wnętrza stanowiła kontynuację tej znanej z elewacji. Półkolista arkada tęczowa oddzielała prezbiterium od nawy. Ściany partii wielobocznej zdobiły pilastry korynckie, na których oparto gzyms wieńczący oraz czaszę sklepienia. W południowej i północnej ścianie umieszczono okna. Oprawę ołtarza stanowiły w górnej partii gładkie ściany, w dolnej – półkolistе nisze z muszlowymi konchami. W nawie rytm wyznaczyły masywne filary przyściennie z pilastrami korynckimi, na które spływało sklepienie kolebkowe z poprzecznymi lunetami. Między nimi od północy wprowadzono okna, od południa zaś – trzy balkony o płynących liniach podestów, z drewnianymi balustradami ze snycerską ażurową dekoracją w formie liści akantu. Kolorystykę wnętrza tworzyły pomalowane na czerwono trzony pilastrów i kremowobiałe ściany.

Na filarze między pierwszym a drugim przęsłem w 1708 r. zawieszono drewnianą ambonę [Hoffmann 1931, s. 163]. W rok później wykonano ołtarz główny oraz zainstalowano organy [Hoffmann 1931, s. 163]. Ołtarze boczne poświęcone św. Ignacemu i św. Agacie ustawiono po obu stronach arkady tęczowej w 1711 r. [Hoffmann 1931, s. 163]. Pod nawą, przed arkadą tęczową, wprowadzono kryptę z wejściem z nawy zamkniętym płytą.

Bryłę nakryto wysokim dachem wielospadowym z sygnaturką i szczytem od wschodu. Otrzymał on skromny wystrój zakomponowany w dwóch pasach rozdzielonych taśmą. Dolny poziom zdobiły trzy pilastry i proste okonturowanie z niewielkimi wolutami, górny – dwa pilastry podtrzymujące tympanon, ujęte w dwa spływy esownicowe. Prawdopodobnie wraz z budową kaplicy przebudowano budynek bramny, w którym rozebrano ścianę zachodnią. Nad przejazdem założono dwuprzęsłowe sklepienie krzyżowe.

Drugi etap prac objął wzniesienie zachodniego skrzydła klasztornego. Budowę rozpoczęto jednocześnie z budową kaplicy, ukończono zaś w 1721 r. [Hoffmann

30.6 m by 13.8 m. It had a single-nave layout, with a single-bay, polygonal chancel, and a three-bay nave.

The facades were designed in the Grand Order, with doubled Corinthian pilasters located in an arrangement that correlated with the interior's layout. The northern facade was designed to have four axes. A polygonal chancel closure was constructed in the west, with only a facade with one axis being visible in the south. Three bays were integrated into the western monastery wing. In each, two windows were incorporated between the pilasters: the upper one was semicircular, and the lower one was rectangular with a semicircular top supported on corbels. In the polygonal section, the openings were replaced by recesses, which were framed by profiled architraves. In the band beneath the cornice, alternating pediments were introduced (flattened segmental arches and ogee arches). They were supported by consoles with face decorations, and angels were placed in the pediments. The facade was crowned with a classically profiled cornice, which had an architrave and frieze. The preserved fragments of plasterwork indicate that the background had a roughcast texture, and that the details had a smooth texture. The rectangular entrance was located in the central bay. An ornament in the form of a shell on an oak branch was placed in the lintel above the profiled frame. The doorway was completed by a double door covered with rhombus latticework, rosettes, and flowers at the intersection of the bands.

The interior architecture was a continuation of the facade. A semicircular rainbow arcade separated the chancel from the nave. The walls of the polygonal section were decorated with Corinthian pilasters, which supported the crowning cornice and the vault's bowl. Windows were placed in the southern and northern walls. The altar was framed by smooth walls in the upper section, and semicircular niches with conch shells in the lower section. In the nave, the composition was defined by massive wall pillars with Corinthian pilasters, which supported a barrel vault with transverse lunettes. Between the pillars, there were windows in the north, and in the south there were three balconies. The balconies had rolling-shaped platforms and wooden balustrades with carved openwork decoration in the form of acanthus leaves. The interior color scheme was defined by red-painted plaster shafts and cream-white walls.

A wooden pulpit was hung in 1708 on the pillar between the first and second bays [Hoffmann, 1931, p. 163]. A year later, the main altar and organ were built [Hoffmann, 1931, p. 163]. Side altars dedicated to St. Ignatius and St. Agatha were placed on either side of the rainbow arcade in 1711 [Hoffmann, 1931, p. 163]. Under the nave, in front of the rainbow arcade, a crypt was introduced. It had an entrance (from the nave) that was closed by a slab. The building was covered with a high multi-pitched roof with a turret, which had a gable to the east. The interior was modest and consisted of two levels, which were separated by a band. The lower one was decorated with three pilasters and simple contour shapes with small volutes, while the upper

1931, s. 168]. Skrzydło założono na planie zbliżonym do litery „C” o wymiarach $42,6 \times 10,2$ m. Od południa dostawiono je do istniejącego skrzydła renesansowego z początku XVII w., a od północy – do kaplicy. Trzykondygnacyjny podpiwniczony budynek otrzymał układ półtoratraktowy, wielopasmowy.

Dwukondygnacyjną elewację od strony dziedzińca zaprojektowano jako dziewięcioosiową, a od południa i północy – jako jednoosiową. Zakomponowano ją w wielkim porządku z pilastrami korynckimi bez głowic. W parterze umieszczono półkoliste arkady ujęte w profilowane obramienia z impostami. Na pierwszym piętrze, oddzielnym od parteru profilowaną taśmą, wprowadzono prostokątne okna z profilowanymi opaskami, ustawione na lustrach z płycinami. Nad nimi zakomponowano naczółki o wykroju spłaszczonego łęku odcinkowego lub oślego, oparte na konsolach. Zwieńczenie tworzył gzyms z architrawem i fryzem.

Odmienne ukształtowano trzynastoosiową elewację zachodnią. Jej horyzontalny rytm wyznaczyły gzymsy akcentujące kondygnacje: piwnicy, parteru i pierwszego piętra. Płaszczyznę gładkiego przyziemia rozbiły jedynie obramienia okien piwnicznych. Okna parteru ujęto w uszakowe profilowane opaski i ustawiono na parapetach z lustrami oraz płycinami o zróżnicowanym wykroju. Gzyms międzykondygnacyjny z fryzem oparto na pilastrach w porządku jońskim. Okna pierwszego piętra ujęto w opaski. Nad nimi umieszczono płycinę i naczółek o wykroju spłaszczonego łęku oślego lub odcinkowego. Między oknami wprowadzono pary pilastrów korynckich bez głowic. Na nich oparto architrav z fryzem oraz gzyms. Czteroosiowa elewacja południowa była pozbawiona wystroju, poza gzymsem wieńczącym z fryzem. Stwierdzone w załamach resztki tynków dają możliwość częściowej rekonstrukcji kolorystyki z okresu budowy. Opracowany bardzo starannie gładki detal architektoniczny pobielono. Fragmenty tynków w lustrach o nakrapianej fakturze były malowane na kolor grafitowoczarny (ryc. 10).

Wnętrza skrzydła rozplanowano zgodnie z funkcją klasztorną. Na parterze zlokalizowano krużganek nakryty sklepieniami krzyżowymi i otwierający się półkolistymi arkadami na dziedziniec. W trakcie zachodnim przy kościele umieszczono zakrystię. Przylegała ona do reprezentacyjnej dwubiegowej klatki schodowej prowadzącej na piętro i do piwnic. Od niej w kierunku południowym założono ciąg pomieszczeń dostępnych z krużganek. Wszystkie nakryto sklepieniami lustrzanymi. Trzy kwadratowe pomieszczenia doświetlono dwoma oknami od zachodu, a jedno mniejsze – jednym oknem. Największą salę zlokalizowano w południowym narożu skrzydła. Oświetlała ją pięć okien, trzy od zachodu i dwa od południa. Od południa umieszczono niewielką salę z oknem. Układ piętra był bardzo zbliżony do zastosowanego na parterze. Sklepiony korytarz prowadził do dwóch kwadratowych sal i jedno mniejszego pomieszczenia. W narożniku południowo-zachodnim zlokalizowano

one featured two pilasters supporting a tympanum that was framed by two S-shaped volutes. The rebuilding of the gatehouse and the demolition of its western wall probably took place at the time of the construction of the chapel. A two-bay groin vault was installed over the passage of the gatehouse.

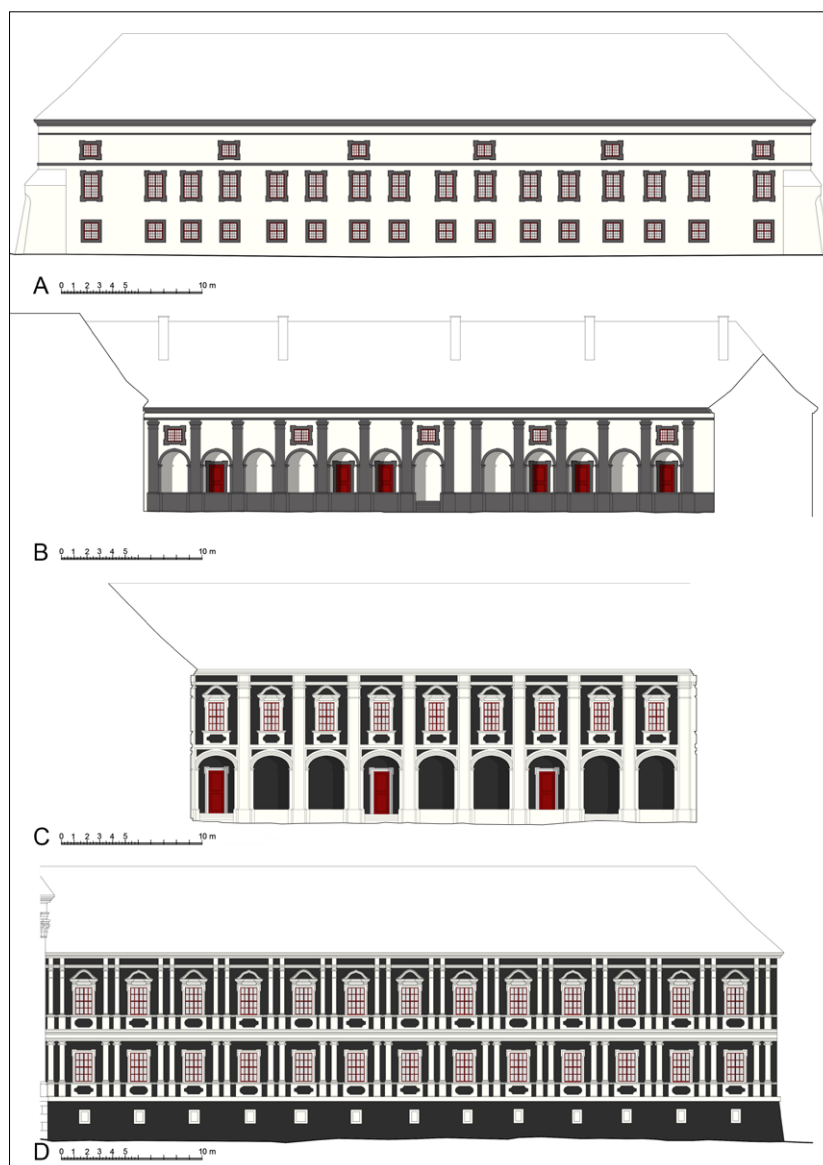
The second stage of work involved the construction of the monastery's western wing. Construction began simultaneously with the building of the chapel, and was completed in 1721 [Hoffmann, 1931, p. 168]. The wing was designed on a C-shaped plan, and measured 42.6 m by 10.2 m. It was attached to an existing Renaissance wing (from the early seventeenth century) in the south, and to the chapel in the north. The three-story building with a basement was designed to have a one-and-a-half-bay and multi-lane layout.

The two-story facade facing the courtyard had nine axes in the west and one axis in the south and north. It was designed in the Grand Order with Corinthian pilasters without capitals. The ground floor featured semicircular arcades enclosed in profiled frames with impost. The first floor, which was separated with a profiled band, had rectangular windows with profiled architraves. The windows were set on mirror decorations with panels. Above them, there were pediments in the shape of flattened segmental or ogee arches placed on consoles. The facade was finished with a cornice that had an architrave and frieze.

The thirteen-axis western facade was shaped differently. Its horizontal composition was defined by cornices that accentuated the stories of the basement, ground floor, and first floor. The smooth ground floor surface was only disturbed by the frames of the basement windows. The ground floor windows were framed by eared profiled architraves, and set on windowsills with mirrors and panels of varying designs. Between the openings, there were pairs of Ionic pilasters that supported an inter-story cornice with a frieze. The first-floor windows were framed by architraves. Above them, there was a panel and a pediment in the shape of a flattened ogee or segmental arch. Between the windows, there were pairs of Corinthian pilasters without capitals. They supported an architrave with a frieze and a cornice. The four-axis southern facade was devoid of decoration, except for a crowning cornice with a frieze.

Remnants of the plaster that was found in recesses allowed for a partial reconstruction of the original color. The carefully crafted smooth architectural detail was whitewashed. Fragments of the plaster in the mirrors were painted graphite black and had a roughcast texture (Fig. 10).

The interior of the wing was planned according to its monastic function. On the ground floor was a cloister covered with groin vaults, which opened onto the courtyard through semicircular arcades. The sacristy was located in the western bay, and was adjacent to the church. It adjoined a representative two-flight staircase that led to the first floor and the basement. From this staircase, a series of rooms was built southward, which

Ryc. 10. Skrzydło wschodnie zespołu – rekonstrukcja wystroju i kolorystyki elewacji wschodniej (A) i zachodniej (B) z ok. 1681 r. Skrzydło zachodnie zespołu – rekonstrukcja wystroju i kolorystyki elewacji wschodniej (C) i zachodniej (D) z ok. 1721 r.; oprac. A. Legendziewicz, D. Dobrasiak na podst.: „Inwentaryzacja zespołu poklasztornego w Otyniu”, oprac. R. Jaroszek, PKZ Szczecin 1958, archiwum WKZ w Zielonej Górze

Fig. 10. Palace and monastery complex. East wing. Reconstruction of the décor and colours of the eastern (A) and western (B) facades from around 1681; West wing. Reconstruction of the décor and colours of the eastern (C) and western (D) facades from around 1721; prepared by A. Legendziewicz, D. Dobrasiak based on: "Inwentaryzacja zespołu poklasztornego w Otyniu", by R. Jaroszek, PKZ Szczecin 1958, archiwum WKZ w Zielonej Górze

dużą salę. Oświetlono ją pięcioma oknami od zachodu i trzema od południa. Od wschodu przylegała do niej niewielka izba. Po północnej stronie klatki schodowej mieściły się wejścia na balkony w kaplicy. Prowadziły one z krużganka i pomieszczenia nad zakrystią. Rozplanowanie piwnicy powieliło układ parteru. Pod krużgankiem założono korytarz z sklepieniem kolebkowym z lunetami. Prowadził on do siedmiu komór rozmieszczonych pod salami parteru. Oświetlały je wąskie okna od zachodu lub południa.

Bryłę nakryto dachem wielospadowym zamkniętym od wschodu nad skrzydłem południowym niewielkim szczytem. Wzniesiono go częściowo na ścia-

were accessible from the cloister. All of them were covered with cove vaults. Three square rooms were lit by two windows to the west, and a small room by one window to the west. The largest room was located in the southern corner of the wing and was illuminated by five windows: three to the west and two to the south. To the south, there was a single small room with a window. The floor layout was very similar. A vaulted corridor led to two square rooms and one small room. In the southwest corner was a large room, which was lit by five windows to the west and three to the south. Adjacent to it, there was a small room to the east. On the north side of the staircase were entrances to the chap-

nie szczytowej skrzydła z początku XVII w. oraz ściany zamykającej od wschodu krużganek i korytarz. Kompozycja szczytu składała się z czterech poziomów, akcentowanych taśmami i lizenami. Każdy z nich ujęto spływami wolutowymi.

Drobne prace remontowe przeprowadzono w kaplicy w latach 1738–1739 [Hoffmann 1931, s. 163]. Nałożono wtedy stiuki na część elementów architektonicznych. Wykonano je w trzech tonacjach barwnych. Wyprawy w odcieniach czerwieni wprowadzono na trzonach pilastrów, elementach architravu, fryzu oraz gzymsu. Żółte nałożono na trzony pilastrów arkady tęczowej i na ramy we wnękach okiennych w prezbiterium, a szarą podkreślono głowice pilastrów oraz nisze z muszlowymi konchami.

Jezuici opuścili klasztor w 1776 r. Jedenaście lat później kupił go książę żagański Piotr Biron [Sickel 1820, s. 92, 97].

Podsumowanie

Wyniki badań umożliwiły rozpoznanie formy oraz wielkości renesansowej rezydencji w Otyniu. Przekazy źródłowe i relikty wystroju pozwalają na hipotetyczną rekonstrukcję pałacu z początku XVII w. Celowa wydaje się zatem próba ukazania założenia na tle innych tego typu budowli z obszaru Niemiec, Czech i Polski oraz Śląska.

Od około połowy XVI w. włoski renesans zaczął oddziaływać na architekturę krajów na północ od Alp. W Niemczech za jedną z pierwszych rezydencji założonych na regularnym planie należy uznać zamek w Horst zbudowany w latach 1558–1578 [Hitchcock 1981, s. 138–139]. Arndt Johannsen i Laurenz von Brachum wznieśli dla Ruttgera von der Horsta czteroskrzydłowe założenie z dziedzińcem oraz masywnymi wieżami w narożach. Analogiczne rozwiązanie zastosowano w zamku biskupa Moguncji, księcia Johanna Schweickhardta von Kronberga w Aschaffenburgu, wzniesionym między rokiem 1605 a 1614 przez Georga Ridingera.

Na terenie Czech jednym z najstarszych przykładów rezydencji, w której architekturze są widoczne renesansowe idee, jest zamek w Nelahozeves [Vlček 1998, s. 58, 384, 385]. Fundatorem palazzo in fortezza powstałego w latach 1553–1614 był Florian Gryspek z Griesbachu. Zamek założono na planie prostokąta z dziedzińcem z trzech stron otoczonym skrzydłami z podcieniem, a od południa – ścianą kurtynową. Nieco późniejszą realizacją jest rezydencja w Opočnie z lat 1560–1567, wzniesiona przez Viléma Trčka [Ehm, Wagner 1979, s. 141]. Prostokątny dziedziniec otoczono dwukondygnacyjnymi skrzydłami. Niemal jednocześnie, od 1560 do 1581 r., w Litomyšlu powstawał pałac dla wielkiego kanclerza Vratislava II z Pernštejna [Vlček 1998, s. 64]. Królewscy budowniczy, Giovanni Battista i Ulrik Aostalli, wznieśli trójskrzydłowe założenie z dziedzińcem i ścianą kurtynową od południa. Zamek w miejscowości Bučovice

el's balconies. They led from the cloister and the room above the sacristy. The basement's layout mirrored the ground floor. Below the cloister was a corridor with a barrel vault and lunettes. It led to seven chambers arranged beneath the ground-floor rooms. They were lit by narrow windows facing west or south.

The building was covered with a multi-pitched roof, which was closed over the south wing in the east by a small gable. It was partially constructed on the gable wall of the early seventeenth-century wing, and on the wall enclosing the cloister and corridor in the east. The gable consisted of four levels, which were accented with ribbons and pilaster strips. Each of these levels was framed by volutes.

Minor renovations were carried out in the chapel in 1738–1739 [Hoffmann, 1931, p. 163]. Stucco, in three shades of color, was then applied to some of the architectural elements. Red plaster was added to the pilaster shafts, architrave elements, frieze, and cornice. Yellow mortar was applied to the pilaster shafts of the rainbow arcade and to the frames of the window recesses in the chancel, while grey mortar was used to highlight the pilaster capitals and the niches with conch shells. The Jesuits left the monastery in 1776, and eleven years later it was purchased by Peter Biron, the Duke of Žagaň [Sickel 1820, pp. 92, 97].

Conclusions

The research results enabled the form and size of the Renaissance residence in Otyň to be identified. Source documents and relics of the interior decoration allowed for a hypothetical reconstruction of the palace from the early seventeenth century. Therefore, it seems worthwhile to present the complex with regards to other similar buildings in Germany, Bohemia, Poland, and Silesia.

From around the mid-sixteenth century, the Italian Renaissance began to influence the architecture of countries north of the Alps. In Germany, Horst Castle, dating from 1558–1578, is considered to be one of the first residences built on a regular plan [Hitchcock 1981, pp. 138–139]. Arndt Johannsen and Laurenz von Brachum built a four-winged complex with a courtyard and massive corner towers for Ruttger von der Horst. A similar solution was used in the castle of the duke and bishop of Mainz, Johann Schweickhardt von Kronberg, in Aschaffenburg. The castle was built between 1605 and 1614 by Georg Ridinger.

In the Czech Republic, one of the oldest examples of a residence embodying Renaissance architectural ideas is the castle in Nelahozeves [Vlček 1998, pp. 58, 384, 385]. The founder of the palazzo in fortezza, which was built between 1553 and 1614, was Florian Gryspek of Griesbach. The castle was arranged on a rectangular plan with a courtyard surrounded (on three sides) by arcaded wings and a curtain wall in the south. A slightly later construction is the residence in Opočno from 1560–1567, which was built by Vilém Trčka [Ehm, Wagner

ce zbudowano dla Jana Šembery z Boskovic w latach 1575–1585 według planów Włocha Jacopa Strady [Umělecké památky Morav a Slezska 1994, s. 294–299]. Prezentuje on podobny typ pałacu z trzema skrzydłami oraz ścianą kurtynową od północy.

Najwybitniejszym przykładem renesansowej rezydencji na ziemiach polskich jest zamek królewski na Wawelu [Fischinger, Fabiański 2009]. Przebudowę za panowania Zygmunta I Starego, między rokiem 1502 a 1536, nadzorowali Franciszek Florentczyk i Bartolomeo Berrecci. Dziedziniec od zachodu, północy i wschodu otaczają arkadowe krużganki, a od południa zamyka go ściana kurtynowa. Wśród późniejszych założeń wyróżnia się zamek w Krasicy, wzniesiony między 1597 a 1603 r. przez Gelazza Appianiego dla Marcina Krasickiego [Kozakiewicz, Kozakiewicz 1976, s. 203–204]. Skrzydła mieszkalne usytuowano od północy i wschodu. Całość domykają dwie ściany kurtynowe, a narożniki ujmują cztery baszty. Z podobnego okresu pochodzi przypisywany Santi Gucciemu pałac w Baranowie Sandomierskim [Fischinger 1969, s. 75], zbudowany w latach 1591–1606 przez Andrzeja Leszczyńskiego na planie prostokąta. Pałac ma trzy skrzydła równej wysokości. Dziedziniec od południa zamyka zwieńczona attyką ściana kurtynowa z krużgankami obejmującymi również dwa krótsze skrzydła.

Za pierwowzór nowożytnych rezydencji na Śląsku należy uznać zamek w Brzegu przebudowany przez książąt: Franciszka II oraz Jerzego II [Kozakiewicz, Kozakiewicz 1976, s. 146]. Trójskrzydłowe założenie z arkadowym dziedzińcem i ścianą kurtynową od zachodu zrealizował osiadły w Brzegu Włoch Franciszek Parr w latach 1547–1560. Wzorec ten został powielony w pałacu w Płakowicach, wzniesionym dla Rampholda Talkenberga między rokiem 1558 a 1563 [Lutsch 1891, s. 533–535]. Analogiczne rozwiązanie, zapewne z drewnianymi arkadami wokół dziedzińca, zastosowano w pałacu sędziego biskupiego Andrzeja Jerina w Sistrzechowicach, zbudowanym w latach 1592–1594 [Legendziewicz 2019]. Jednym z ostatnich śląskich przykładów rezydencji renesansowych jest pałac hrabiego Ferdinanda von Gaschina w Żyrowej [Legendziewicz, Marcinów 2020]. Powstałe między rokiem 1631 a 1644 założenie rozplanowano wokół dwóch dziedzińców: reprezentacyjnego i gospodarczego. Pierwszy otaczały: od północy trójkondygnacyjny pałac, od wschodu i zachodu – dwie oficyny z wieżami, a od południa – parterowe skrzydło z podcieniem i bramą zaakcentowaną belwederem. Pałac oraz skrzydła boczne nakrywały dachy płaskie z attykami. Zwłaszcza ostatni z przytoczonych przykładów wykazuje dużą zbieżność z założeniem w Otyńu.

Wyniki badań architektonicznych oraz źródłowych dają niezwykle ciekawy obraz rezydencji ostatniego z rodu Rechenbergów. Jej układ, a także architektura, wpisują się w nurty stylistyczne kształtujące siedziby książęce i magnackie na obszarze Niemiec, Czech i Polski w okresie renesansu. Rozmach i skala zamku z pewnością odzwierciedlały ambicje i zamożność Jo-

1979, p. 141]. The rectangular courtyard is surrounded by two-story wings. At almost the same time, between 1560 and 1581, a palace was built in Litomyšl for High Chancellor Vratislav II of Pernštejn [Vlček 1998, p. 64]. Royal builders Giovanni Battista and Ulrik Aostalli erected a three-winged complex with a courtyard and a curtain wall in the south. The castle in Bučovice for Jan Šembera of Boskovic was built between 1575 and 1585 according to the plans of the Italian Jacopo Strada [Umělecké památky Moravy a Slezska, 1994, pp. 294–299]. It represents a similar type of palace with three wings and a curtain wall in the north.

The most outstanding example of a Renaissance residence in Poland is the royal castle at Wawel [Fischinger, Fabiański 2009]. Its reconstruction during the reign of Sigismund I the Old, between 1502 and 1536, was supervised by Franciszek Florentczyk and Bartolomeo Berrecci. The courtyard is surrounded by arcaded cloisters on the west, north, and east sides, and enclosed by a curtain wall in the south. Among later structures, the castle in Krasice stands out. It was built between 1597 and 1603 by Gelazzo Appiano for Marcin Krasicki [Kozakiewicz, Kozakiewicz 1976, pp. 203–204]. Residential wings are situated on the north and east sides. The entire structure is closed by two curtain walls, and the corners are framed by four towers. The palace in Baranów Sandomierski, which is attributed to Santi Gucci, comes from a similar period [Fischinger 1969, p. 75].

Built between 1591 and 1606 by Andrzej Leszczyński, it was designed on a rectangular plan with three wings of equal height. The courtyard was closed from the south by a curtain wall with cloisters, which were also placed along the two shorter wings.

The prototype for modern residences in Silesia is the reconstruction of the castle in Brzeg by Duke Francis II and Duke George II [Kozakiewicz, Kozakiewicz 1976, p. 146]. The three-winged structure, with an arcaded courtyard and a curtain wall in the west, was built by the Italian architect Francisco Parr between 1547 and 1560. This model was replicated in the palace in Płakowice, which was built for Ramphold Talkenberg between 1558 and 1563 [Lutsch 1891, pp. 533–535]. A similar solution, with wooden arcades around the courtyard, was probably used in the palace of Bishop Andrew Jerin in Sistrzechowice from 1592–1594 [Legendziewicz 2019]. One of the last Silesian examples of Renaissance residences is the palace of Count Ferdinand von Gaschin in Żyrowa [Legendziewicz, Marcinów 2020]. The complex was built between 1631 and 1644 and was planned around two courtyards: a representative one and a utility one. The former was surrounded by a three-story palace to the north, two outbuildings with towers to the east and west, and a single-story wing with an arcade and a gate accentuated by a belvedere to the south. The palace and side wings were covered with flat roofs with attics. This example shows a strong resemblance to the complex in Otyń.

The results of architectural and source research provide an exceptionally interesting picture of the res-

hanna Georga Rechenberga. Konkluzje płynące ze studiów porównawczych potwierdzają, że założenie w Otyniu mogło być stawiane na równi z innymi siedzibami możnych w środkowej Europie, powstałymi w 2. połowie XVI lub na początku XVII w. Jak widać na omówionym przykładzie, zagadnienie kształtowania renesansowej architektury rezydencjonalnej na Śląsku wymaga dalszych szczegółowych badań.

Duża wartość historyczna i architektoniczna założenia winna stanowić impuls do podjęcia prac zabezpieczających oraz konserwatorskich. Opracowana w 1958 r. inwentaryzacja i studium stanowią niezwykle cenny materiał do rewaloryzacji obiektu. Zróżnicowany stan wymaga przyjęcia indywidualnych rozwiązań dla poszczególnych skrzydeł założenia. Słuszność takiego podejścia potwierdzają podobne realizacje z ostatnich lat w Europie, m.in. rewaloryzacja zamku Horst w Westfalii, kościoła pielgrzymkowego w Neratovie czy Auditorium Niccolò Paganini w Parmie. Wskazana wydaje się konserwacja oraz rekonstrukcja wystroju elewacji i wnętrza kaplicy. Możliwe jest również odtworzenie wystroju elewacji, a także trzech sal w skrzydle północnym i budynku bramnym. Konieczne jest założenie dachu nad skrzydłem zachodnim. Zakres prac rewaloryzacyjnych w jego wnętrzu powinien zostać określony po szczegółowej analizie zachowanej ikonografii. Natychmiastowego zabezpieczenia wymagają skrzydło wschodnie i fragmenty skrzydła południowego. O ile odtworzenie wystroju elewacji pierwszego z nich wydaje się uzasadnione i możliwe, o tyle w wypadku drugiego nie jest to tak oczywiste. Zachowane piwnice dają możliwość ich adaptacji i wprowadzenia zróżnicowanej funkcji. Konieczne jest zabezpieczenie murów obwodowych przed działaniem czynników atmosferycznych. Pozostawienie założenia w formie niezadaszonej trwałej ruiny będzie skutkowało jego dalszą degradacją.

Podziękowania za pomoc autorzy chcieliby złożyć na ręce pani dr Barbary Bielinis-Kopeć, Lubuskiego Konserwatora Zabytków, pani Kamili Domagalskiej, zastępcy Lubuskiego Konserwatora Zabytków, dr. Tomasa Andrzejewskiego, dyrektora Muzeum Miejskiego w Nowej Soli, oraz pana Karola Błaszczyka, konserwatora dzieł sztuki.

idence of the last member of the Rechenberg family. Its layout and architecture are consistent with the stylistic trends that shaped princely and aristocratic residences in Germany, Bohemia, and Poland during the Renaissance. The castle's grandeur and scale certainly reflected J.G. Rechenberg's ambitions and wealth. The conclusions drawn from comparative studies confirm that the Otyń complex could have been placed among other noble residences in Central Europe, which were built in the second half of the sixteenth century or early seventeenth century. As the discussed example demonstrates, the development of Renaissance residential architecture in Silesia requires further detailed research.

The high historical and architectural value of the complex should serve as the impetus for protective and conservation work. The inventory and study prepared in 1958 constitute extremely valuable material for the restoration of the building. Its varied condition requires the adoption of individual solutions for each wing of the complex. This approach is confirmed by similar projects in recent years in Europe, including: Horst Castle, the pilgrimage church in Neratov, and the Auditorium Niccolò Paganini in Parma. Conservation and reconstruction of the facades and the chapel's interiors seem advisable. It is also possible to restore the interiors of three rooms in the north wing, its facades, and the gatehouse. In the case of the west wing, it is necessary to protect it. The scope of restoration work in its interior should be determined after a detailed analysis of the preserved iconography. The east wing and parts of the south wing require immediate protection. While restoring the facade's decor seems justified and credible, for the latter, the situation is less clear. The preserved cellars offer the possibility of adaptation, but the walls should be protected from atmospheric influences. Leaving the complex as an unroofed permanent ruin will result in its further degradation.

The authors would like to thank Doctor Barbara Bielinis-Kopeć – Lubusz Voivodeship Conservator of Monuments, Mrs. Kamila Domagalska – Deputy Lubusz Voivodeship Conservator of Monuments, Doctor Tomasz Andrzejewski – Director of the Municipal Museum in Nowa Sól, and Karol Błaszczyk – Conservator of works of art.

Bibliografia / References

Archiwalia / Archive materials

APZG – Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, zespół: Wielka własność ziemska w Otyniu, 1508–1941.
MMNS – Muzeum Miejskie w Nowej Soli.

Teksty źródłowe / Source texts

Codex Diplomaticus Silesiae, t. 24: *Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens. Die Kreise Grünberg und Freystadt*, red. Konrad Wutke, Breslau 1908.

Lehns und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter, t. 1, red. Colmar Grünhagen, Hermann Markgraf, [w:] *Publicationen aus den Königlichen Preussischen Staatsarchiven*, t. 7, Leipzig 1881.

Lucae Friedrich, *Schlesiens curiose Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica Von Ober- und Nieder-Schlesien*, Franckfurt a. Main 1689.

Regesten zur schlesischen Geschichte 1316–1326. Namens des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens,

red. Colmar Grünhagen, Konrad Wutke, Breslau 1898.

Opracowania / Secondary sources

- Andrzejewski Tomasz, *Rechenbergowie w Księstwie Głogowskim w XVI–XVII wieku*, Nowa Sól 2012.
- Ehm Josef, Wagner Jaroslav, *Československé hrady a zámky*, Praha 1979.
- Fischinger Andrzej, *Santi Gucci, architekt i rzeźbiarz królewski XVI wieku*, Kraków 1969.
- Fischinger Andrzej, Fabiański Marcin, *Dzieje budowy renesansowego zamku na Wawelu około 1504–1548*, Kraków 2009.
- Hitchcock Henry-Russell, *German Renaissance architecture*, Princeton 1981.
- Hoffmann Hermann, *Die Jesuiten in Deutsch-Wartenberg*, Schweidnitz 1931.
- Kowalski Stanisław, *Zabytki architektury województwa lubuskiego*, Zielona Góra 2010.
- Kowalski Stanisław, *Zabytki środkowego Nadodrza. Katalog architektury i urbanistyki*, Zielona Góra 1976.
- Kozakiewicz Helena, Kozakiewicz Stefan, *Renesans w Polsce*, Warszawa 1976.
- Legendziewicz Andrzej, *Architectural transformations to the Sietrzechowice palace from the 16th century to the end of the 20th century*, „Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation” 2019, nr 57.
- Legendziewicz Andrzej, Marcinów Aleksandra, *Architectural transformation of the palace at Żyrowa from the 15th century to the beginning of the 20th century*, „ACEE” 2020, nr 13 (1).
- Lutsch Hans, *Verzeichnis der Kunstdenkmäler der Provinz*

Schlesien, t. 3: *Die Kunstdenkmäler des Reg.-Bezirks Liegnitz*, Breslau 1891.

- Nowakowski Dominik, *Siedziby książęce i rycerskie księstwa głogowskiego w średniowieczu*, Wrocław 2008.
- Pałace i rezydencje Dolnego Śląska*, Proszówki 2011
- Pilch Jerzy, Kowalski Stanisław, *Leksykon zabytków architektury Pomorza Zachodniego i ziemi lubuskiej*, Warszawa 2012.
- Schlesische Schlösser*, t. 2, red. Robert Weber, Dresden–Breslau 1910.
- Sickel Friedrich Ch., *Geschichte der Herrschaft Deutsch-Wartenberg in Nieder-Schlesien vom Jahr 1443 an*, Deutsch-Wartenberg 1820.
- Umělecké památky Moravy a Slezska*, red. Bohumil Samek, Praha 1994.
- Vlček Pavel, *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*, Praha 1998.

Dokumentacja / Documentation

- „Inwentaryzacja zespołu poklasztorowego w Otyniu”, oprac. R. Jaroszek, PKZ Szczecin 1958, archiwum WKZ w Zielonej Górze.
- Radacki Zbigniew, „Zespół poklasztorowy w Otyniu”, PKZ Szczecin 1958, archiwum WKZ w Zielonej Górze.

Źródła elektroniczne / Electronics sources

- Fotopolska, <https://m.fotopolska.eu/Otyn/b33674,-Zamek.html> (dostęp: 25.01.2025).
- Polska-org, https://polska-org.pl/511487,Otyn,Zamek_klasztor_Otyn_ruina.html (dostęp: 25.01.2025).
- Zamki i parki, <http://palaceiparki.pl/zamek-w-otyniu> (dostęp: 25.01.2025).

Streszczenie

Tematem artykułu jest historia powstania oraz przekształceń architektury zespołu pałacowo-klasztornego w Otyniu. Na wstępie omówiono wzmianki źródłowe, literaturę oraz ikonografię archiwalną. Bazując na pionierskich badaniach, wydzielono najstarsze partie założenia z XV w. oraz prześlędzono proces jego przekształceń od XVI do połowy XVIII w. Zaprezentowano szczegółowo przemiany w obrębie zespołu – poszczególne etapy realizacji skrzydeł oraz kaplicy. W podsumowaniu przedstawiono kierunki nurtów stylistycznych płynących z Europy i kształtujących architekturę założenia na początku XVII w.

Abstract

The subject of this article is the history of the construction and transformation of the palace and monastery complex in Otyń. In the Introduction, historical sources, literature, and archival iconography are discussed. Based on the authors' pioneering research, the oldest parts of the complex, which date back to the fifteenth century, have been identified. Moreover, the transformation of the monastery from the sixteenth to the mid-eighteenth century has also been determined. A detailed presentation of the changes within the complex, including the construction of the wings and the chapel, is presented. The summary outlines the European stylistic trends that shaped the complex's architecture in the early seventeenth century.